

ALEMLERİN RABBİNE HAMD VE SENA*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!

Aziz ve sevgili Ak-Radyo ve Ak-Televizyon izleyicileri! Allah cümlelerinden razı olsun...

Umûmî arzu üzerine, büyük istekler olduğu için, Kur'an-ı Kerim sohbetlerine başlamıştık. Kur'an-ı Kerim'in hakkında umûmî ikazlar, bilgiler, hatırlatmalar yaparak, tanıtımlar yaparak; Kur'an-ı Kerim'in ayetleriyle ilgili, sûrelerle ilgili bilgiler vererek *eûzü-besmele*'nin izahına geçmiş, onları izah etmiştik.

Öğrendiklerimizi uygulamak da amacımız olduğu için; yâni sadece bilgi toplamak, bilgilenmek, bilgi biriktirmek değil, öğrendiklerimizi uygulamak da amacımız olduğu için, neleri öğrendiğimizi bir hatırlatmayı uygun görüyorum:

a. Besmeleyle Başlamak

Allah-u Teâlâ Hazretleri Kur'an-ı Kerim'inin ayetleriyle bize, her işe başlarken istiâze etmemizi emrediyor. Yâni, şeytanın şerrinden Allah'a sığınmamızı emrediyor. Bu sığınmak: "*Eûzü bi'llâhi mine's-şeytâni'r-racîm*" demekle, veya "*Estaîzü bi'llâhi mine's-şeytâni'r-racîm*" demekle, veyahut "*El-iyâzü bi'llâh*" demekle tahakkuk edebilir.

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

Yâni şeytanın bize müdahale edebileceği, bizi kandırabileceği, zaten görevinin, işinin o olduğu, faaliyetinin o olduğu hatırlanılacak. Görünmez ve kuvvetli bir aldatıcı, mekkâr ve hilekâr bir varlık olduğundan onun şerrinden Allah'a sığınacağız. İşte başlarken onu öğrenmiştik.

Kur'an-ı Kerim okumaya başlanırken de eüzü-besmele çekiliyor. Yâni önce: “Eüzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm” deniliyor, ondan sonra besmele çekiliyor. Buradan anlıyoruz ki şeytan bizi aldatabilir, her işimizde ve Kur'an okurken de aklımızı karıştırabilir. Kur'an'ın mânâlarından kafamızı, düşüncemizi, tefekkürümüzü saptırabilir.

Sonra ilk inen ayetlerle, Peygamber Efendimiz'e Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin vahiyle ilk öğrettiği edeb, her işi Allah'ın ismiyle yapmak.

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

(العلق:1)

(Ikra' bi'smi rabbike'llezî halak) [Yaratan Rabbinin adıyla oku!] (Alak, 96/1) Allah'ın adını anarak yapmak, bir işe Allah'ın ismiyle başlamak; bu da besmele oluyor. Besmelenin de izahını yapmıştık. Her işi yaparken besmele çekeceğiz, “Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm” diyeceğiz.

Bu ne demek oluyor?.. “O işi Allah rızası için yapıyoruz. Yâni, Allah o işi sevdiğinden, o işi yaptığımız zaman Allah'tan sevap kazanacağımız için yapıyoruz.” demek; bir...

İkinci de, “Allah bize yardım etsin!” demek. “Güç kuvvet sahibi odur. Biz Allah’ın adıyla başlıyoruz; bunun bereketiyle, bunun feyziyle yaptığımız işte Allah bize yardım etsin!” mânâsı oluyor. Her işe eüzü-besmele çekerek başlayacağız. Tabii, Kur’an-ı Kerim’in okunmasına da, tefsir dersine de böylece başlayacağımızı öğrenmiş olduk.

Her işimizi Allah için yapmayı, ilk ders olarak öğrenmek çok önemli... Bu tefsir dersleri, İslâm’ın doğru anlaşılmasına doğru bizi götürecekse; sonunda Kur’an’a dayalı, sağlam bir İslâm’ı öğrenip de iyi bir müslüman olacaksak, bu öğrendiklerimizi uygulamalıyız. Hatırımızda iyi tutmalıyız. “Her şey Allah için yapılıyor, Allah rızası için yapılıyor. Allah’ın adı anılıyor ve Allah’tan yardım isteniyor. Çünkü insanın gücü, kuvveti az; güç kuvvet sahibi Allah... O gücü, kuvveti veren de Allah... Onun için, Allah’tan yardım istenirse, Allah’ın lütfuyla her şey başlar.” diye Allah’tan yardım isteyerek, onun adını anarak başlayacağız.

Bu besmele, Kur’an-ı Kerimimizi açtığımız zaman birinci sayfasında karşımıza çıkıyor. Ama bir çerçeve içinde çıkıyor:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(*Bi’smi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm*) yazılmış. Bunun üzerinde de bilgi vermiştik. Böyle bilgileri fazla dağıtarak, dinleyicilerin aklını karıştırmayı da sevmiyorum. Açık ve seçik, anlaşılır ve anlaşıldığı zaman da uygulanabilir sözler söylemek istiyorum.

Bizim mezhebimize göre, oraya yazılmış olan besmele Fatiha'nın bir parçası, birinci ayeti değildir. Bir sûrenin başladığını gösteren bir başlangıçtır. Her sûrenin başında, sûreler birbirinden ayrılınsın diye besmele konulması sonradan olmuştur. Tevbe Sûresi hariç; onun sebebi, Enfâl'in devamı olduğu hakkında görüşler olduğundan...

İbn-i Abbas RA, "Sûreler fasledilsin diye, evvelce yokken bunlar konuldu." dediğinden, Fatiha'nın başında o gördüğümüz güzel besmele, bize Kur'an-ı Kerim'e de, "*Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*" diye başlayacağımızı gösteriyor ama, Fatiha'nın birinci ayeti değil. Bizim tâbî olduğumuz alimlerimizin görüşü bu...

"—Başka hangi görüşler var?" denirse, onların hepsini sıralayabiliriz ama, fazla görüşlerden dolayı, sonra iş darmadağın dağılır. Tabii, sorunun bir çözümü olduğundan bir tanesini seçmek lâzım. Dinleyici de onu yapamaz. Çünkü, söylenen çeşitli sözlerin en doğrusunu bulmak da alimin işidir.

O halde biz doğrudan doğruya, hiç ihtilâfa düşürmeden kesin sonucu söylüyoruz: Bizim mezhebimize göre Fatiha'nın birinci ayeti "*Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-râhîm.*" değildir. O, Fatiha'nın bir sûre olduğunu göstermek için başına konulmuştur.

Neml Sûresi'nde, Belkıs ile Süleyman AS arasındaki mektuplaşmada bu ibâre geçiyor. Demek ki, eski peygamberlere de Allah-u

Teâlâ'nın böyle, “*Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*” diye başlanmasını emretmiş olduğunu anlıyoruz. Ama Fatiha'nın birinci ayet-i kerimesi, bizim mezhebimizin alimlerinin görüşlerine göre –Mâlikîler ve Hanefîlere göre yâni, biz Hanefî'yiz– “*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn.*” cümlesidir.

b. Hamd Kelimesi

O halde Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde şimdi ilk ayete, bugünkü sohbetimizle başlamış oluyoruz, birinci ayet-i kerime:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(الفاتحة:1)

(*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*) (Fâtiha, 1/1)

Şimdi Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin çok sevdiği bu mübarek ibareyi, çok sevap verdiği bu ibareyi; sevabı yeri göğü dolduracak kadar, mizanı ağdıracak, bastırarak kadar, insanı kurtaracak kadar çok olan bu ibareyi açıklayalım! Allah'ın en çok sevdiği kulların, böyle kendisine çok hamd eden kullar olduğunu, Peygamber Efendimiz de bildiriyor.

Bu mübarek kelimenin anlamı üzerinde derli toplu, sayfalarca, onlarca, yüzlerce sayfa bilgiler var tabii. Onları size kısaca özetlemek, yâni mümkün olduğu kadar kısaltarak anlatmak istiyorum. Demek ki bizim Kur'an-ı Kerim'imiz hamd ile başlıyor: “*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn.*”

Biraz şöyle bir hatırdâ kalsın diye, Namık Kemal'in¹ bir şiirinden ilk beytini okumak istiyorum. O diyor ki, böyle heyecan dolu bir şiirinde:

Yok iştikâ-yı cevr-i felekten nisâbımız;

Ser-levhasında hamd ile başlar Kitâbımız.

Yâni mânâsı ne?.. “Şu dünya hayatında karşılaştığımız cevr ü cefâdan şikâyet gibi bir huyumuz, şikâyetten bir nasibimiz yok. Biz karşılaştığımız cevr ü cefânın karşısında şikâyet etmeyiz.” Evet, müslüman şikâyet etmez. Neden?.. “*Ser-levhasında hamd ile başlar Kitâbımız.*” Bu ne demek?.. Bizim Kur'an-ı Kerim'imiz, kitabımız daha başında, ser-levhasında, birinci sayfasında “*El-hamdü li'llâh*” diye başlar diyor. Bu da bu şiirle hatırimızda kalsın. Böyle Kur'an-ı Kerim'in, “*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*” diye başladığını gösteren bir beyit olmuş oldu söylediğim.

Şimdi bu mübarek ayetin mukaddes kelimelerini, dinleyicilerimize anlatmaya başlayalım:

¹ Namık Kemal (1840-1888) Şair, romancı, tiyatro yazarı, gazeteci ve idare adamı. 1840 yılında Tekirdağ'da doğdu. Dedesinin terbiyesi altında özel eğitimle yetişti. Tercüme Odası'nda çalışırken Şinasi ile tanıştı. Küçük yaşta şiire başlamıştı. Şinasi'nin Tasvîr-i Efkâr adıyla çıkardığı gazetede yazarlığa başladı. Yeni Osmanlılar Cemiyeti ne girdi. 1867'de Paris'e, oradan da Londra'ya kaçtı. 1870'ten sonra İstanbul'a dönerek Gelibolu Mutasarrıfı oldu. 1888 yılında Sakız Mutasarrıfı iken öldü.

El-hamdü; belirli hamd, bütün hamd mânâsına. Biraz daha Arapça dersi vermiş gibi olalım, yavaş yavaş Arapça'ya da aşınâlığı artsın kardeşlerimizin, dinleyicilerimizin: Arapça'da kelimelerin başına *el-* gelebilir. Bu İngilizce'deki *the* gibidir. Almanca'daki *der, die, das* ön takıları, artikelleri gibidir. Fransızca'daki *la, lö* gibidir. Yâni, belirlilik bildirir.

El-hamdü demek, belirli hamd demek; veyahut bütün hamd cinsi, yâni her çeşit hamd demek olabilir.

Şimdi bu *hamd* ne demek?.. Hamd, *hamide-yahmedü* fiilinin masdarıdır; öğmek demek. Ama fiil geçişli fiil olunca, müteaddî olunca; masdar geçişli masdar da olur, geçişsiz, yâni edilgen masdar da olabilir. Yâni, öğmek mânâsına da gelebilir hamd, öğülmek mânâsına da gelebilir. Burada öğülmek mânâsı daha uygun düşüyor ibarede...

Öğülmekama, nasıl öğülmek?.. Bununda inceliği var. Arapça'da öğülmek sözümlüğün karşılığında bazı kelimeler var, onları hatırlayalım: Meselâ, *medih* sözü var; medhetmek, öğmek demek Arapça'da. *Medeha-yemdehu-medhan*, öğmek demek. Zaten *hamd* ile *medih*, bakınız birbirine benziyor. Arapça'da bir iştikâk-ı kefir vardır. Yâni, birbirine benzeyen harfleri ihtiva eden kelimeler arasında, mânâ yakınlığı da vardır. Yâni, harflerin de bazı mânâları vardır Arapça'da.

Bir kelime medih... Medih ne demek?.. Öğmek demek; Türkçe'deki öğmenin Arapça'daki karşılığı. Bunun zıddı öğmemek veya kötülemek mânâsına *zem* kelimesi var. Onu da biliyorsunuz. *Medih* ne demek?.. Haklı veya haksız öğmek demek. Bazen hayalî, bazen gerçek... Bazen yalan, yağcılık, dalkavukluk için; bazen gerçek, doğru... Karşı tarafı öğmek demek. O halde bu tam öğmenin karşılığı medih.

Ama *hamd* o değil. Hamd, medihten biraz daha dar anlamlı, yâni daha özel demek. O ne demek? Bir kemal ve hüsne, yâni bir olgunluğa, bir güzelliğe karşı, bir ikram veya ihsan etsin veya etmesin, o hüsnün, o kemâlin sahibi ikram etmiş de olsa, etmemiş de olsa, tâzim ve takdir ile yapılan öğgüye hamd denir.

Şimdi bunu biraz açıklayalım: Bir kere hamd edilen kimse kemâl ve hüsün sahibi olacak, yâni olgun, eksiksiz ve güzel olacak. Hamd eden kişi de ona karşı tâzim, yâni onu gözünde büyütme, takdir, takdirkârâne duygular besleme duygusunda olacak. İsterse o hamd ettiği kendisine bir ihsanda, ikramda bulunmuş olsun, isterse bulunmamış olsun... Bulunmasa da, bulunsa da onu öğmeye, tazim ve takdir ile öğmeye; ama haklı bir güzellik, haklı bir kemalden dolayı öğmeye, *hamd* denir.

Demek ki medihten daha özel, daha asil, daha yüksek bir mânâsı var. Medih, dalkavukluk için de olabildiğinden, bazen doğru, bazen yanlış olur. Ama hamd, gerçek bir durum karşısında yapılan gerçek bir namuslu, dürüst, güzel bir öğgü demek oluyor.

Medih haksız olursa, Peygamber Efendimiz onu takdir etmiyor, yasaklıyor. Hattâ birisi size karşı sizi öğerse, siz ona yüz vermeyin mânâsına:²

أَحْثُوا التُّرَابَ فِي وُجُوهِ الْمَدَّاحِينَ

(عد. حل. عن ابن عمر؛ طب. عن المقداد؛ ت. عد. عن أبي هريرة)

RE. 18/4 (*Uhsü't-turâbe fî vücûhi'l-meddâhîn*)
“Böyle meddahların, dalkavukların, medih yapıcıların yüzlerine toprak saçın!” buyuruyor. Yâni, “Aaa, teşekkür ederim filân demeyin! Koltuklarınız kabarmasın, şımarmayın, aldanmayın! Onların yalancı olduğunu bilin, yüzüne toprak saçın!” diyor. “Bu kötülüğü, dalkavukluğu yapmayın diye, ters bir davranışla engelleyin!” demek istiyor.

² Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.94, no: 5684; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.258, no: 812; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.99; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, c.I, s.165, no:275; İbn-i Adiy, *el-Kâmil*, c.IV, s.186; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.I, s.106, no:355; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2297, no:3002; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.599, no:2393; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.669, no:4804; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1232, no:3742; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.124, no:339; Bezzâr, *Müsned*, c.VI, s.48, no:2113; İbn-i Ebî Şeybe, c.V, s.297, no:26259; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.158, no: 1158; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XX, s.244, no:576; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.X, s.242, no:20926; Mikdâd ibn-i Esved RA'dan.

Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.600, no:2394; İbn-i Adiy, *el-Kâmil*, c.III, s.345; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, no:1033, no:7960. *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.56, no: 135; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.I, s.459, no:732.

Medih yanlış, doğru değil. Ama hamd makbul bir şey.. Onun için, Allah'ın sevdiği kullar *hammâd*, çok hamd edici kullardır.

Hamd makbul bir şey. Onun için, (*El-hamdü li'llâhi alâ külli hâl*) “Her halde Allah'a hamd olsun!” diyoruz, veya “Hamd Allah'ındır.” diyoruz. Bu ne demek?.. Bir ikram ve ihsan olsun veya olmasın, zaten Allah-u Teâlâ Hazretleri kemâl ve hüsün sahibi olduğundan, hamd onundur. Yâni, isterse bize ikramı gelsin, ister gelmesin... Zaten sayısız, hadsiz, hesapsız ikramı var ama, zâtında kemal ve hüsün olduğundan, hamd aslında, daha ziyade, en çok Allah'a yapılır. Dildeki kullanım da böyledir. Çünkü her türlü olgunluğun, güzelliğin yaratıcısı, sahibi odur.

Onun için de dinî sözlerimizde, hadis-i şeriflerde, Kur'an-ı Kerim'de, hamd kelimesi tesbih kelimesiyle beraber geçer:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ

(*Subhâna'llâhi ve bi-hamdihî*) “Allah'ı tesbih ederim ve ona hamd ederim.” Yâni: “Her türlü noksandan münezzeh olduğunu düşünürüm, öyle överim. Zâtında övgüye layık olduğundan överim.” demek oluyor. Bu mânâsıyla özel bir medih, haklı bir medih demek oluyor.

Tabii, medih kelimesi gibi bir kelime daha var Arapça'da, onu da hatırlayalım: *Senâ*... Medh ü senâ etmek deriz. Birisinin böyle iyi, güzel sıfatlarını sıraladık mı karşısında, haklı veya haksız övdük mü, medh ü senâ etti denir. *Senâ*, yücelmek, yükseltmek mânâsına geliyor.

Hattâ, “*Seniyyetü’l-Vedâ*” diye bir ibare de kulağınıza gelmiştir. Medine-i Münevvere’de *Seniyyetü’l-Vedâ*... *Seniyye*, yüksek tepe demek. Yâni, yine bu yükseltmek kelimesiyle, yüce olmak kelimesiyle ilgili. Veda tepesi demek... İki tane *Seniyyetü’l-Vedâ* vardır Medine’de... Bu arada cümle-i mu’tarıza diyelim, parantez dememek için; iki tane *Seniyyetü’l-Vedâ* vardır. Birisi Peygamber Efendimiz’in mescidinin olduğu Medine-i Münevvere’yi ziyaretten artık ayrılıp, giderken şöyle bir son defa dönüp Mescid-i Nebevî’yi görebilecekleri yüksek bir tepeydi. Orada bir mescid vardı, *Seniyyetü’l-Vedâ Mescidi* denirdi. Oradan göz yaşlarıyla aşık-ı sadıklar, ziyaret ettikleri Peygamber Efendimiz’e salât ü selâmlar getirerek ülkelerine dönerlerdi. Bir *Seniyyetü’l-Vedâ* bu...

Bir de, son zamanlarda yaygınlaşmış bir ilâhi var:³

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ

(*Talea’l-bedru aleynâ min seniyyeti’l-vedâ*) diye güzel nağmeli bir ilâhi, biliyorsunuz. Peygamber SAS Efendimiz Mekke-i Mükerreme’den Medine-i Münevvere’ye hicret ettiği zaman, ahali yollara dökülmüş,

³ İbn-i Hibbân, *es-Sıkkât*, c.I, s.131; Elbânî, *Silsiletü’z-Zaifiyye*, c.II, s.63, no:598; İbn-i Abdi’l-ber, *Temhîd*, c.XIV, s.82; İbn-i Keşîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, c.III, s.197; İbn-i Hacer, *Fethü’l-Bârî*, c.VII, s.261; İbn-i Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, c.VIII, s.617.

tepelere çıkmış; yolları gözlemiş, ufukları gözlemiş, “Yolcular ne zaman gelecek?” diye merak içinde, aşk içinde, iştiyak içinde beklemişler. Böyle bir *Seniyyetü’l-Vedâ* daha var Medine-i Münevvere’de... O da Mekke tarafından gelenlerin Medine’ye gelmeden önce, ilk defa görülebildikleri taraf. Bu demin söylediğim yerin aksi tarafı... O *Seniyyetü’l-Vedâ*’da bekleyiciler durmuşlar, Peygamber Efendimiz’in Ebû Bekr-i Sıddîk RA Efendimiz’le geldiklerini görünce, aşk u şevk ile neşîdeler, ilâhiler söylemişler.

Senâ, yüceltmek demek oluyor, medihle beraber kullanılıyor. Ama hamd daha özel, daha haklı bir övgü demek oluyor.

Bir de *şükür* var biliyorsunuz. *Şükür*; yapılan bir iyilik ve verilen bir nimetin karşısında duygularını ifade etmek, onun karşısında övmek... Türkçe’de, “Teşekkür ederim.” diyoruz buna.

Tabii bu, bir nimetin verilmesinden sonra yapılmış oluyor. O bakımdan da hamdden farkı var. Eğer bir nimet olmasa bile, hamd yine Allah’ındır. Ama tabii sonsuz nimetleri var, ayrı. Demek ki, şükürden daha farklı bir anlamı var. Minnet dolu, takdir dolu, haklı bir övgü demek... İşte böyle bir övgü mânâsına geliyor hamd kelimesi...

Bu şükrün tariflerinde; yapılan bir iyiliğe, verilen bir nimete karşı yapılan övgü kavlen olur. Meselâ, “Çok teşekkür ederim!” demek. İçten minnettarlık duyarak olur; bu da kalbî bir

şey, derûnî bir durum... Bir de fiilen olur; yâni sana o iyiliği yapan kimseye fiilen sen de iyilik yaparsın. Allah’a şükür de, Allah’ın iyiliğine, ikramına, nimetlerine karşı itaat etmekle olur. Nitekim, Cüneyd-i Bağdâdî’ye hocası sormuş:

“—Sen söyle bakalım, şükür nedir sana göre?” deyince:

“—Allah’ın nimetlerini yeyip de, ona âsî olmamak...” diye tarif eylemiş.

Bu fiilî şükür işte... Yâni nimeti alıp, nimete göre itaat etmek fiilen şükretmek oluyor.

O halde hamd, bu şükrü de ihtivâ ediyor. Allah’ın nimetlerini düşünüp, minnetli, şükürlü, teşekkürlü, haklı, hayran, takdirkâr bir öggü demek. Böyle bir öggü, haklı bir öggü...

c. Li’llâhi Kelimesi

Li’llâhi ne demek?.. “Allah içindir” demek. “Allah” kelimesinin başına “*li*” harf-i cerri gelmiş denilir buna. Başa gelen bu “*li*” edatı, harf-i cerlerden bir tanesidir. “İçin” mânâsına gelir. O zaman, (*El-hamdü li’llâh*) “Hamd Allah içindir.” demek olur. Yâni bir hamd yapılırsa Allah için yapılır, ona yapılır demek. Bir mânâ bu.

İkinci mânâsı; bu “*li*” mülkiyet ifade eder. “Öğülmek Allah’ın hakkıdır, onun mülküdür, ona mahsustur, Allah’ındır.” “-ın” iyelik takısıyla bunu böyle tercüme etmek de mümkün.

Yâni, “Öğülmek Allah’ındır” ne demek olur? “Her öğgü Allah’ın hakkıdır, ona gider. Neyi öğsen, neye baksan, neyi sevsen, yaratanı Allah olduğu için, her öğgü Allah’a gider, onundur.” Meselâ gülü seviyorsun, rengini seviyorsun. E gülün bir şeyi yok ki, gülü yaratan Allah... Kokusunu seviyorsun, o kokuyu veren Allah... Üzüme o lezzeti veren Allah... Bala o güzelliği veren Allah... Arıya o balı yaptıran Allah...

Demek ki, (*El-hamdü li’llâh*), “Hamd Allah içindir” demek olabilir; veya “Hamd Allah’ındır. O güzel, haklı öğgü Allah’ın hakkıdır. Her hamdin hakîkî sahibi, hakîkî muhatabı Allah’tır.” mânâsına gelebilir. Bu iki mânâ mümkün... (*Küllü senâin yeûdü ileyhi*) “Her medh ü senâ döner dolaşır, işte onu yaratan, o şeyi yaratan Hâlik’a, yâni Allah’a gider.” demek.

Şimdi bu, “*El-hamdü li’llâh*” sözünün hüküm mânâsı, ihbarî mânâsıdır. Arapça “Evet bu böyledir.” diye bir hakikati belirtmek için kullanıldığı gibi bu cümle, bu ifade, bu ibare, inşâî mânâda da kullanılmıştır. İnşâî mânâ ne demek?.. Yâni dua gibi, “Hamd olsun Allah’a...” mânâsına da gelir bu.

Nitekim Peygamber SAS Efendimiz bir hadis-i şerifinde buyuruyor ki:⁴

أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ

(ت. ن. ه. عن جابر)

(Efdalü'z-zikri lâ ilâhe illa'llâh) “Zikrin en üstünü, en güzeli, en faziletlisi, en sevaplısı ‘Lâ ilâhe illa'llâh’ tır.” diyor. Tamam, “Lâ ilâhe illa'llâh”ı çok diyelim. (Ve efdalü'd-duâi el-hamdü li'llâh) “Ve duanın da en faziletlisi, en üstünü, en güzeli ‘El-hamdü li'llâh’ tır”. Yâni, *El-hamdü li'llâh* da duaymış. Demek ki o zaman, “Hamd olsun Allah’a...” mânâsına geldiğini gösteriyor.

Hâkim ibn-i Umeyr’den rivayet edildiğine göre, Peygamber Efendimiz yine açıkça buyurmuş ki: “*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn* dediğin zaman, sen Allah’a şükretmiş olursun; o da sana nimetini arttırır.” buyurmuş bir hadis-i şerifinde de.

Demek ki “*El-hamdü li'llâh*” demek, “Hamd olsun Allah’a...” demek oluyor. O zaman şükretmiş oluyor insan. Ve Allah da ayet-i kerimede:

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

(إبراهيم: ٧)

⁴ Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.462, no:3383; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1249, no:3800; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.126, no:846; Hâkim, *Müstedrek*, c.I, s.676, no:1834; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.90, no:4371; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.208, no: 10667; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.1, s.352, no: 1414; Câbir ibn-i Abdullah RA’dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.612, no:1748; *Keşfü'l-Hafâ*, c.1, s.171, no: 452; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.V, s.206, no:3995.

(*Le-in şekertüm le-ezîdenneküm*) “Eğer siz benim verdiğim nimetleri anlar, hamd eder, şükrederseniz; ben de sizin nimetinizi arttırırım!” (İbrâhim, 17/7) dediğinden, Peygamber Efendimiz de onu ifade ediyor:

“—*El-hamdü li’llâh*, dediğin zaman Allah’a şükretmiş olursun, o da senin nimetini arttırır.” buyuruyor.

“*El-hamdü li’llâh*” önemli bir ibâre... İnsanın nimetlerini arttırır, kesesini doldurur, bütçesini genişletir, yaşamını rahatlatır, saadetine saadet katar. O kadar önemli...

Fâtîha’yla ilgili bir başka uzun hadis-i şerifte de: “Kul ‘*El-hamdü li’llâhi rabbi’l-âlemîn*’ deyince, Allah-u Teâlâ Hazretleri der ki: ‘Kulum bana şükretti.’”

Demek ki, “*El-hamdü li’llâh*” demek şükür demekmiş. Buradan, bu üç delille neyi söylemiş oluyorum: “*El-hamdü li’llâh*, hamd olsun Allah’a, şükrolsun Allah’a...” demek oluyor, Allah da bu sözü seviyor. Yâni dua mânâsına...

“Şu şöyledir” diye bir hüküm bildiren mânâsı da olabilir. Ama “Hamd olsun Allah’a...” diye böyle bir dua mânâsı da olduğu anlaşılıyor “*El-hamdü li’llâh*” sözünün.

Özetleyecek olursak: “*El-hamdü li’llâh*” demek, “Hamd Allah içindir, yâni hamd Allah’a olur. Hamd Allah’ındır, yâni ona gider. Onun hakkıdır. Başkasına hamd yaraşmaz, yakışmaz. Çünkü her nimeti veren odur.” Veyahut da, “Hamd olsun Allah’a...” demek mânâsına geliyor *El-hamdü li’llâh*...

d. Rab Kelimesi

Tamam, “*Hamd*”i biraz anlatabildim, dilimin döndüğü kadar. “*Li’llâhi*”yi de anlattım. Gelelim “*Rab*” kelimesine...

Rab kelimesi ne demek?.. *Rab* kelimesi aslında şeddeli, yâni *Rabb*; iki tane *b* var. Bu *rebâ-verbû-ribâ* kökünden, *riben* fiilinden geliyor. Bu fiil de artmak demek. *Ribâ* kelimesini biliyorsunuz, faiz, artmak... Yâni, “Siz Allah yolunda zekât verirsiniz Allah onu arttırır. Ama faize verirsiniz, faiz almaya kalkarsanız o zaman malınız artmaz;

فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ

(الروم: ٣٩)

(*Felâ verbû inda’llâh*) “Allah indinde gelişmez.” (Rum, 30/39) diye ayet-i kerimede geçiyor.

Rabâ-verbû’dan geliyor. Yâni, *rabbe-verbû* gibi şeddeliden gelmiyor ama, ondan gelen bu isim “*Rabb*” olarak geliyor. “*Rabyün*” gibi *ye*’liyken, *ye* yerine *be* gelmiş; böylece “*Rabb*” olmuş.

Ne mânâsına geliyor?.. Artmaktan, arttırıcı mânâsına geliyor. *Rabbâ-yürebû-terbiyeten*; bu da tef’il bâbından, aynı kökten bir kelime, ondan türemiş kelime. Bu da arttırmak demek, geliştirmek, yetiştirmek demek... Onun için bir çocuğu geliştiren, yetiştiren bakıcıya da *mürebbiye* deniliyor, biliyorsunuz.

Ama asıl mânâsı nedir? Bir şeyi geliştirmek, beslemek, büyütme mânâsına geliyor. Hatta Türkçe’de kullanılışı çok doğru. Meselâ, paça çorbası yaparsanız, ondan sonra sirkeyle, yumurtayla bir şey hazırlanır yan tarafta, çorbanın içine sonradan katılır. Ona ne deniyor?.. Çorbanın terbiyesini yapan. *Terbiyeli çorba* deniliyor. Yâni, *terbiyeli çorba* ne demek? İçine bir şey katılmış, geliştirilmiş, güzelleştirilmiş demek oluyor. Terbiyeli köfte diyoruz. Yemek çeşitlerinden...

Demek ki, bu *Rab* kelimesinin mânâsı neymiş?.. Böyle bir şeyi geliştiren, kendi halinden daha güzel bir hale getiren, adım adım, derece derece, kademe kademe daha yükseğe, daha güzele götüren mânâsına geliyor. Mürebbî mânâsına.

Eski Türkçe Kur’an-ı Kerim mealleri vardır. Kur’an-ı Kerim’i yazmışlar, satırların arasını geniş bırakmışlar. Satırların üstüne de, onun Türkçe karşılığını yazmışlar. Bunu görüp de, şimdi bu asırda böyle yapan kardeşler var. Kur’an-ı Kerim’in böyle, açıklamalı mealini yapıp neşredenler var. Öğrenmekte faydalı oluyor.

Orada Rabb’in karşılığına hatırlıyorum, 15. yüzyılda yapılmış tercümede, “besleyici” diyor, “bisleyici” diyor hattâ... “Besleyici” demiş ama, tabii yemek verip beslemek mânâsına değil de, bir şeyi takviye ede ede daha yüksek hale getirmek mânâsına...

Buradan anlaşılıyor ki, *Rab* kelimesi çok önemli bir kelime oluyor. Yâni çevremizde, kâinatta olan şeyleri, böyle derece derece daha basitten daha güzel hale, daha mükemmel hale getiren oluyor *Rab*...

Arapça'da *rab* kelimesinin bir başka kullanışı var. Yine bu kökten... Bu mânâdan biraz daha yana doğru, bir ikinci mânâsı, oradan gelmiş tabii: "*Rabbü'l-mâl*" denilir meselâ. "*Rabbü'l-mâl*" ne demek? Malın sahibi demek... Efendi, sahip mânâsına geliyor. "*Rabbü'd-dâr*" denir, evin sahibi. Hatta ev hanımına da, "*rabbetü'd-dâr*" denilir, evin hanımefendisi demek oluyor. Kur'an-ı Kerim'den hatırlayacak, Kur'an-ı Kerim'le aşinâ olan dinleyicilerim: Yusuf AS zindandayken, iki arkadaşının rüyalarını te'vil ediyor. Onlardan kurtulacağını bildiği kimse giderken, Yusuf AS diyor ki:

أذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ

(يوسف: ٤٢)

(*Üzkurnî inde rabbike*) "Rabbinin yanında beni an!" (Yusuf, 12/42)

Yâni, ne demek istiyor?..

"—Ey arkadaşım, sen şimdi bu rüyanın tabirini bana sordun ya, hükümdarın yanında eski itibarına kavuşunca, benim mâsum olduğumu ona anlat! Haksız yere hapse girdiğimi bildir. Ben haksız yere hapiste kalmayayım!" diye arkadaşına hatırlatıyor. (*Üzkurnî inde rabbike*) "Efendinin, hükümdarının, rabbinin, yâni padişahının yanında beni an!" diyor.

Yâni mâlik, sahip mânâsına Kur'an-ı Kerim'de orada geçiyor. Buradaki, (*Üzkurnî inde rabbike*)'deki "*rabbike*" Allah mânâsına değil, Yusuf AS'ın zamanındaki o hükümdar mânâsına; Kur'an-ı Kerim'de de geçiyor.

Demek ki *Rab*; hem böyle varlıkları veya elindeki herhangi bir varlığı derece derece olgunlaştıran, geliştiren kişi mânâsına, veyahut sahip mânâsına, veyahut efendi mânâsına geliyor.

Tabii, Allah için bu mânâların hepsi uyar. Çünkü Allah-u Teâlâ Hazretleri kâinatı böyle derece derece mükemmelleştirmiştir. İnsanoğlunu en mükemmel tarzda yaratmıştır. Sonra her zaman da yaratıyor. Her zaman gözümüzün önünde görüyoruz, acaba demeye lüzum yok... Yere bir çekirdek ekliyoruz. O çekirdeği kocaman bir ağaç yapıyor, çiçeklendiriyor.

Burada bakıyorum, mevsim başka mevsim tabii, sizin oradaki gibi değil... Tepeden tırnağa böyle çiçekler, ağacın her tarafını sarmış. Sübhâna'llâh!.. O kadar güzel ki... Yâni o kadar güzel renkler, o kadar güzel ağaçlar, o kadar güzel çiçekler var... E bunu yaratan Allah işte. Bir tohumdan koca bir ağaç, büyük bir karpuz... Kocaman, tonlarla meyvalar veren bir ağaç. Neler oluyor? Bu işte her an gözümüzün önünde...

Kişi evleniyor, ondan sonra bakıyorsunuz aile büyüyor, çocuk oluyor. Çocuk büyüyor, koca adam oluyor. Her şeyde bir gelişme var. Çok önemli... İşte Rabb, bunları yapan demek...

Bir de sahip mânâsı da uygun. Yâni “evin sahibi, malın sahibi” dediği gibi Arapların. (*Rabbü'l-âlemîn*) “Alemlerin sahibi” de diyebiliriz. O da caiz, o mânâ da uygun Allah-u Teâlâ Hazretleri için. Çünkü yerin göğün sahibi Allah’tır, mâliki odur.

e. Àlemîn Kelimesi

Gelelim “àlemîn” kelimesine. *Rabbü'l-âlemîn*, àlemlerin Rabbi demek... Yâni: “Hamd, öğgü, ama o öyle takdirle dolu, haklı, güzel, yerli yerinde öğgü, àlemlerin rabbi olan Allah’ındır, Allah’adır veya Allah içindir veya Allah’a olsun...” Bir tamlama var burada; (*rabbü'l-âlemîn*) alemlerin Rabbi...

Àlemîn ne demek? *Àlemîn* sözü *alâmet* kökünden geliyor. *Alâmet*, bir şeyin belirtisi. *Àlem*, *àlemîn* diye çoğul oluyor. Şimdi bu, alâmetten geldiğine göre ne demek?.. Allah’ın dünyada ve ahirette yarattığı bütün şeylere *àlem* derler. Çünkü birer alâmettir, birer delildir; bir yaratıcının var olduğunu isbat eden belgedir, bir şahittir. Şahit ve alâmet olduğundan yerdeki, gökteki, dünyadaki, ahiretteki bütün yaratıklara, Allah’ın yarattığı her şeye, her bir şeye *àlem* denir.

Fakat bu hususta çok çeşitli rivayetler var. Sayıları hakkında çeşitli rivayetlerde bulunmuş. Alemlerin sayısını Allah bilir. Yâni yerdeki, gökteki varlıkların sayısını Allah bilir, en doğrusu bu... Fakat belli başlı, belirgin alemler olarak, rakamlar da söylenmiş, tefsir

kitaplarında geçmiştir. Bunlardan “*On sekiz bin àlem*” sözü çok yaygındır. Ama bunun Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerden bir kaynağı yoktur. Eskilerden gelme bir sözdür. On sekiz bin rakamının ortaya çıkışı da, bizim bugünkü mantığımıza uygun bir tarzda değildir. Alemlerin sayısını Allah bilir.

Fakat, burada söylemek istediğim, işaret etmek istediğim önemli bir başka nokta var: Bu *àlemîn* sözü çoğul ama, *cem-i müzekker-i sâlim* çoğulu derler buna... Yâni müzekker varlıklar için, eril varlıklar için olan bir çoğul ama, *zevi’l-ukûl*, akıl sahibi, can, ruh sahibi varlıklar için yapılan bir çoğul şekli bu... Memûrîn, muallimîn gibi yâni.

Niye böyle çoğul yapılmış? Arap dilinde umûmiyetle akıl, ruh sahibi varlıklar için kullanılan çoğul şekli niye kullanılmış?.. *Àlem* kelimesinin meselâ, bizim edebiyattan bildiğimiz başka ibarelerde geçen *avâlim* diye de çoğulu vardır. *Avâlim* de àlemler demek ama, niye *avâlim* denmemiş de, *àlemîn* denmiş?

Tefsirlerde bir rivayete göre, bazı alimlere göre *àlemîn*; melekler, insanlar ve cinlerdir. Yâni, akıl ve ruhu olan, canlılığı olan varlıklar... “*Rabbü’l-àlemîn*” denilince bu etrafımızdaki, çevremizdeki canlı olan, hayat sahibi olan varlıkların, işte bu hayatını veren; bu cansız evrenden, yâni taştan, havadan, sudan, element dediğimiz unsurlardan, bilmem hidrojen, oksijen vs.den, topraktan onları yaratan...

İşte ayın yapısını, yıldızların yapısını araştırıyorlar, malzeme getirmeye çalışıyorlar. Kayaları inceliyorlar. Ama onlar kaya, toprak, rüzgar vs. Yâni onları biz *cemâdât* diye ayırıyoruz. Cemâdât olması bizi pek şaşırtmıyor. Yâni cemâdât var. Yıldızlar, gök cisimleri var. Dünyada dağlar var, taşlar var, denizler var çeşitli... Bunlar bizi şaşırtmıyor.

Tabii cansız varlıklar nedir, canlı varlıklar nedir? Onların derinlemesine gittiği zaman insanın derin derin düşünmesinde, bilginlerin sözlerini de incelediği zaman, işler çok derinlere gider de, ben kısaca söylüyorum. Sizin de bildiğiniz şeyler üzerinden konuşmayı devam ettiriyorum.

Cemâdâttan, yâni cansız varlıklardan öte nebâtât var, yâni bitkiler var. E bitkiler bir başarı... Bir üstün halka, bir üstün sınıf... Yâni taşın üstünde bitki var. Taşın aralığına kök salmış, ağaç olmuş, meyva veriyor, büyüyor. Küçüktü, büyüdü, meyva veriyor... Taş gibi değil. Taş olduğu gibi duruyor, fakat o büyüyor. Büyümesi, yapraklanması, meyva vermesi daha şaşırtıcı, daha üstün bir şey... Yâni, cansız olan varlıkların içinde bir can oluyor bitkiler. Yâni, nebâtât bir ileri merhale... Yaradan'a karşı hayranlığımızı, kâinatın Hâlik'ına karşı hamdimizi, şükürümüzü arttıran büyük bir olay...

Ağaçlar toprağa çakılı, olduğu yerde duruyor. Bitkiler sabit, kıpırdanamıyor. Büyüyor ama hareketleri çakılı, belli bir yerde kalıyor.

Çiçekleri, meyvaları hoşumuza gidiyor; o kadar... Fakat bir de hayvanlar denilen bir tabaka var etrafımızdaki varlıklardan; onlar hareket ediyor, koşturuyorlar. Kendilerini savunuyorlar, saldırıyorlar. Bir sürü olaylar...

Hayvanlar aleminde televizyonda izliyoruz; aslan geyiği nasıl parçalıyor... Yeraltına bakıyoruz; böcekler, kuşlar, kurtlar... Denizlere bakıyoruz; büyük balıklar, küçük balıklar, birbirleriyle mücadeleleri... Bu can, bu canlılık, bu böyle kendini koruyan varlıklar, beslenen varlıklar, ötekisine saldıran varlıklar... Bu hayat çok büyük bir olay! Yanî, cansız maddelerin arasından, unsurların arasından, elemanların arasından, 109 elementin arasından –artık sayısı kaçta çıktıysa, fizik ilerliyor– can dediğimiz, hayat dediğimiz şey çok büyük bir olay...

f. Hamdi Çok Yapın!

Şimdi tabii, (*Rabbü'l-âlemîn*) denilince bu canlı varlıklara işaret edilmiş oluyor. Yâni akıllı, zevi'l-ukûl, akıl sahibi varlıklar, insanlar, cinler... Bunlar Allah'ın mükellef kıldıkları varlıklar. Onlara işaret edilmesi, burada ayet-i kerimenin anlamını çok derinleştiriyor tabii. Yâni:

“–Ey akıl sahipleri, ey insanlar ve cinler! Ey bu Kur'an'ın indirildiği sakaleyn, ins ü cin taifesi!.. Sizi yaratan âlemlerin Rabb'i, yâni sizin gibi akıl sahiplerini yaratıp da imtihan için bu dünyaya gönderen Rabbinizindir hamd...

Hamd ona mahsustur, hamd onun içindir, hamd ona layıktır. Ona hamd edin!” denilince, tabii biz muhatapların, yâni emaneti yüklenmiş olan, Allah’a karşı mükellef olan, dünyaya imtihan için gelmiş olan insanlara bir ihtar çıkıyor. Daha önemli.

Çünkü cemâdâtın, yâni cansız varlıkların, taşların kayaların bir sorumluluğu yok. Onlar muhakeme edilmeyecekler, mahkeme-i kübrâda hesaba çekilmeyecekler. Onun için Hazret-i Ömer, sorumluluk duygusunun ağırlığından ne demiş:

“—Keşke anam beni doğurmasaydı, keşke bir ot olsaydım!” demiş.

Onlara sorumluluk yok. Ama zevi’l-ukûl, akıl sahiplerine, sorumluluk var, hesap var... Sorumluluk verilmiş, dünya hayatı imtihan kılınmış onlar için. İmtihani başarırlarsa cennet var, çok büyük bir mükâfat... İmtihani başaramadıkları zaman da, çok büyük bir ceza var; cehennem var, ebedî azab var. İşte alemlerin Rabbi, yâni bu yaratıkları yaratıp, onlara bu sorumluluğu yükleyen Rab mânâsı, bize biraz daha heyecan veriyor.

Tabii yerin göğün sahibi Allah’tır, şek şüphe yok. Ama yerin göğün içinde insan denilen muazzez yaratığı yaratan Allah... Ona bu mükellefiyeti veren Allah... O daha önemli oluyor. “İşte bütün hamd ü senâlar onadır, alemlerin Rabbi olan Allah’adır. Yâni her şeyi yaratan, ya da özellikle bu cansız varlıkların arasından hayatı yaratan ve hayat sahibi,

akıl sahibi, yüksek varlıkları yaratan, onları imtihan için bu dünyaya gönderen Allah'adır hamd...”

Yâni, “Övgünün ona olduğunu bilsinler; övgünün onun şânı olduğunu, onun hakkı olduğunu bilsinler; onun kendilerinin rabbi olduğunu bilsinler, ona yönelsinler ve ona kulluk etsinler, kulluğu ona güzel yapmaya gayret etsinler!” gibi güzel güzel anlamlar çıkıyor, (*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*) ayet-i kerimesinden.

Bu (*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*) sözü, *bâkıyâtü's-sâlihât* denilen, Kur'an-ı Kerim'de methedilen çok önemli, çok sevaplı cümlelerdendir. Nitekim Peygamber Efendimiz SAS buyuruyor ki... Bir iki hadis-i şerif okuyarak sözümü bitirmek istiyorum. Yâni, (*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*) ne kadar önemlidir, onu anlatmak istiyorum. Hazret-i Ömer RA'dan rivayet edildiğine göre Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:⁵

أَكْثَرُوا مِنَ الْحَمْدِ فَإِنَّ لَهَا عَيْنَيْنِ وَجَنَاحَيْنِ
تَطِيرُ فِي الْجَنَّةِ تَسْتَغْفِرُ لِقَائِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

(الدیلمی عن عمر)

⁵ Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.1, s.80, no: 245, Hz. Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.470, no:6450; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.V, s.374, no:4318.

RE. 80/14 (*Eksirû mine'l-hamdi*) “Hamdi çok yapın!” Yâni “*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn* sözünü çok söyleyin!” Bu duygu, bu fikir, bu anlatmak istediğimiz mânâ, dinimizin çok önemli bir mânâsı ki kitabımızın başı onunla başlıyor. Yâni övgünün, bütün övülecek işlerin Allah'ın eseri olduğu, Allah'ın yaratması olduğu, bütün övgülerin Allah'a gittiği hakikati çok önemli... Bunu çok yapın. (*Eksirû mine'l-hamd*) “Hamdden yana faaliyetinizi arttırın, çok hamd edin!” demek yâni.

(*Feinne lehâ ayneyhi*) “Çünkü bu hamdden Allah bir varlık verecek. Onun iki tane gözü vardır, (*ve cenâhayni*) iki tane kanadı vardır, (*tatîru fi'l-cenneti*) cennette uçar. Hamd yâni, böyle kanatlı, iki gözlü bir varlık, cennete uçar. (*Testağfiru li-kâilihâ ilâ yevmi'l-kıyâme*) Kıyamete kadar kendisini söyleyen ağıza, o ağzın sahibi mükellef insana, *El-hamdü li'llâh* diyene istiğfar eder. Cennette o *el-hamd* sözü Allah'a istiğfar eder.”

Ne kadar önemli sonuçları var! Yeri göğü doldurur bu hamd sözü... Mizanda çok ağır gelir.

Arâbî'nin birisi —yâni bedevî, köylü diyelim, çölden gelmiş bir insan ama onlar bazen böyle çarıklı erkân-ı harb diyoruz ya, çok güzel sözler söylerler— bir söz söylemiş. Bir hamd etmiş ama kendi aklıyla, nasıl hamd etmiş:⁶

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ

كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا أَنْ يُحْمَدَ وَيَنْبَغِيَ لَهُ

(حم. عن أنس)

(*El-hamdü li'llâhi hamden kesîran tayyiben mübâreken fîh, kemâ yuhibbu rabbünâ en yuhmede ve yenbağî leh*) demiş.

Bazı rivâyetlerde:⁷

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ كَمَا

يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَى

(*El-hamdü li'llâhi hamden kesîran tayyiben mübâreken fîh, kemâ yuhibbu rabbünâ ve yerdâ*) diye de geçiyor.

Ahmed ibn-i Hanbel, Neseî ve diğer kaynaklarda Enes RA'dan rivayet edilmiş. Bu ne demek?..

“Allah’a hamd olsun.” Nasıl hamd olsun? (*Hamden kesîran tayyiben mübâreken*) “Çok hoş, bereketli, mübarek bir hamd ile hamd olsun. Yâni bereket kazandıran bir hamdle

⁶ Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.158, no:12633; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.X, s.117, no:16894.

⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.264, no:773; Tirmizî, *Sünen*, c.II, s.254, no:404; Neseî, *Sünen*, c.II, s.145, no:931; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.125, no: 845; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.41, no:4532; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.93, no:4383; Râfi' RA'dan.

Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.409, no: 7718, Enes RA'dan.

hamd olsun. Söyleyene bereket kazandıran hoş, çok hamd ile Allah'a hamd olsun.” Nasıl? (*Kemâ yuhibbu rabbünâ en yuhmede ve yenbağî leh*) “Rabbimiz nasıl hamd edilmekten hoşlanırsa, onun şanına nasıl hamd edilmek yaraşırırsa, işte o tarzda Allah'a öyle mübarek, hoş, çok hamd ile hamd olsun!” demiş.

Bu bedevî zekâsı yâni. Bunu Peygamber Efendimiz öğretmemiş ama, hamd etmek istemiş Allah'a... Çok olmasını düşünmüş, hoş olmasını, güzel duygularla olmasını düşünmüş, içinde hayır ve bereket olduğunu düşünmüş ve Rabbimizin razı olacağı vech ile olmasını dilemiş.

Yâni, “Ben güzelini belki bilemem, Rabbimin razı olduğu şekilde olsun!” demiş ve onun şanına, celâline, izzetine yaraşır tarzda olur demiş. Böyle bir hamd etmiş. Bu işte yıpranmamış, fıtrî zekâ, kavmî zekâ, Arab'ın, bedevînin, böyle güzel, atasözü gibi sözleri vardır. Böyle bir hamd ile hamd etmiş.

Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:⁸

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ ابْتَدَرَهَا عَشْرَةُ أَمْلَاكٍ
كُلُّهُمْ حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَكْتُبَهَا فَمَا دَرَوْا كَيْفَ
يَكْتُبُونَهَا حَتَّى رَفَعُوهَا إِلَى
ذِي الْعِزَّةِ فَقَالَ أُكْتُبُوهَا كَمَا قَالَ عَبْدِي

(حم. ن. حب. عن أنس)

(*Vellezî nefsi biyedihî*) “Nefsim, canım, kudreti elinde olan Allah’a and olsun, yemin olsun ki, (*lekad ibtederehâ aşeratü emlâkin küllühüm harîsun alâ en yektübehâ femâ derev keyfe yektübûnehâ*) “Canım elinde olan Allah’a and olsun, yemin olsun ki, on tane melek bu bedevî bu sözü söyleyince harekete geçti. Hepsi bunun sevabını yazmaya kalkıştılar. Ama nasıl sevap yazacaklarını, ne kadar çok sevap yazacaklarını, sevabı yazmayı nasıl yetiştireceklerini, deftere nasıl sığdıracaklarını bilemediler.”

(*Hattâ refeühâ ilâ zi’l-izzeh*) İzzet ve celâl sahibi Allah-u Teâlâ Hazretleri’ne müracaat etmişler. Meseleyi arz etmişler, demişler ki:

“—Yâ Rabbi, böyle dedi bu kulun ama, biz ne yapacağımızı şaşırдық; yâni elimiz, kalemimiz tutuldu kaldı. Çok güzel bir hamd ile hamd etti.”

Allah-u Teâlâ Hazretleri buyurmuş ki: (*Üktübûha kemâ kâle abdî.*) “Siz deftere böyle dedi, diye yazın; kulum nasıl dediye siz de öylece yazın!” demiş. Yâni, “Deftere başka sevabını yazmaya kalkışsanız bitiremezsiniz. ‘Öyle dedi.’ diye yazın! Ben onun mükâfatını o kadar büyük olarak veririm.” demek.

⁸ Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.3, s.158, no: 12633; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.125, no: 845; Neseî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.4, s.409, no: 7718, Enes RA’dan.

Kenzü’l-Ummal, c.VII, s.716, no:19648.

Demek ki, aziz ve muhterem kardeşlerim, hepimiz bu duyguyu öğreneceğiz. Bu sözleri, bu sözlerin altında yatan hamd mânâsını, sözün özünü, kökünü, ruhunu, hamdin mahiyetini anlayacağız.

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn... Hamd kelimesi önemli, Rab kelimesi önemli, âlemîn kelimesi önemli... Çok önemli bir ayet... Bir kısa ayet, dört kelimededen müteşekkil bir cümle ama, bir âlem, bir kâinat, bir evren... Muazzam bir mânâ var, imanın kökü var. Onun için İmam Kurtubî gibi bazı alimler demişler ki:

“—*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn* sözü çok sevaplıdır. ‘*Lâ ilâhe illa'llah*’tan da sevaplıdır. Çünkü bunun içinde hem tevhid mânâsı var, hem şükür mânâsı var.” diye methetmişler.

Onun için, aziz ve muhterem kardeşlerim, bu mânâyı kavramaya çalışalım!.. Yâni sözü bırakalım da, sözün özüne inmeye çalışalım! Benim kırık dökük cümlelerimden, anlatmaya çalıştıklarımın, sizin ferasetinizle daha derinini anlayın...

Şu cansız kâinata can veren, bitkileri, hayvanları, canlıları bu kadar güzel hallerle, sûretlere yaratıp, geliştirip, her an besleyip, büyütüp gözümüzün önünde, her anda ayrı bir zuhûr ve lütufta olan Rabbimizin büyüklüğünü anlayalım!

كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

(الرحمن: ٢١)

(*Külle yevmin hüve fî şe'nin*) [O, her an yeni bir yaratma halindedir.] (Rahmân. 55/29)

Şükür dolalım, minnet duygusu dolalım, takdir duygusu ile dolalım!.. İçimiz, dışımız Cenâb-ı Mevlâ'ya sevgi ile, takdir ile, minnet ile, şükür ile dolsun ve bundan sonra, mânâsını anlaya anlaya, “*El-hamdü li'llâh; yâni haklı, gerçek, doğru, güzel sıfatlara sahip olduğundan, her türlü güzel sıfatların sahibi olduğundan hamd Allah'adır.*” diyelim!

Alemlerin Rabbi, bu yeri, göğü, gördüğüm bütün güzellikleri gözümün önüne seren, bu kâinatı böyle bir müze gibi, bir sanat galerisi gibi her yanı ayrı bir güzellikte yaratan Allah'a övgüler olsun, medh ü senâlar olsun... Hamdler olsun verdiği nimetlere...

Hattâ vermese bile, hattâ kahrına uğrayan bir insan bile ne diyecek:⁹

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ

⁹ İbn-i Mâce, *Sünen*, c.XI, s.248, no:3793; Hâkim, *Müstedrek*, c.I, s.677, no:1840; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.376, no:6663; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.X, s.340, no:30170; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.91, no:4375; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.212, no:419; Taberânî, *Dua*, c.I, s.501, no:1769; Hz. Aişe RA'dan.

Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.III, s.131, no:1151; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.139, no:18391, 18394; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.XXXIX, s.417, no:42820.

(*El-hamdü li'llâhi alâ külli hâl.*) diyecek. Yâni, “Her hâl ü kârda hamd Allah’ın. Kulun kahra veya lütfâ uğramasıyla, Allah’ın hamdi hak etmesi arasında bir ilişki yok. Allah hamde her zaman lâıyk, hamd her zaman onun...”

Ama tabii sonsuz nimetlerine de mazharız. Allah-u Teâlâ Hazretleri türlü türlü nimetlerini her an bize saçıp, sunup duruyor. Biz de şükür duygusu ile dolu olalım ve bundan sonra, (*El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn*)’i çok derin duygularla, çok ârifâne bir şekilde telaffuz edelim! Mânâsını tefekkür edelim, yaşayalım!

Allah-u Teâlâ Hazretleri’nin bu okuduğum hadis-i şeriflerde ve emsâli pek çok hadis-i şeriflerde vaad ettiği, Peygamber Efendimiz’in müjdelediği mükâfatlarına nâil olalım... Cennetiyle, cemâliyle müşerref olalım... İki cihanda aziz ve bahtiyar olalım, sevgili Ak-Radyo ve Ak-Televizyon izleyicileri!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu’llâhi ve berekâtühû!..

Prof. Dr. Mahmud Es’ad COŞAN

27. 10. 1998 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ’ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü